

ΤΑ ΤΡΙΑ ΕΓΩ.

Οἱ Ἐπικούρειοι καὶ οἱ ὠφεληματιστὲς καί, τελευταῖα, ὁ Stirner καὶ ὁ Nietzsche φαντάσθησαν ὅτι ἡ αἴσθησις, ἡ θέλησις ἦταν μονάχα καὶ ἀποκλειστικὰ «πρὸς ἑαυτὸν ἔλξῃ». Ἐνῶ, δηλαδή, μέσα στὰ μόρια τῆς ὕλης, ποῦ πραγματεύεται ἡ ἀστρονομία, ἐνεργοῦνε δύο δυνάμεις, ἡ μιὰ πρὸς τὸ κέντρο ἡ ἄλλη κεντρόφυγη, τὸ ζωντανὸ ὄν, τὸ ὄν ποῦ εἶναι προικισμένο μὲ αἴσθησις καὶ θέλησις θὰ ἦτανε παραδομένο σὲ μιὰ μόνο δύναμη, ἐκείνην ποῦ τὸ συγκεντρώνει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, χωρὶς καμμιά «πραγματικὴ» διάτασις νὰ μπορεῖ νὰ τὸ ἀνοίξῃ πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ δοξασία αὕτη ὑποθέτει ὅτι ἡ «ψυχικὴ ἐνέργεια» εἶναι ἀπομονομένη στὸ ἄτομο.

Ἡ ἰδεοδυναμικὴ δοξασία δὲν παραδέχεται αὐτὴν τὴν ριζικὰ ἐγωϊστικὴ ἀναπαράστασις τῆς αἴσθησις καὶ τῆς θέλησις. Ὁ ἠθικὸς ἀτομισμὸς ὁ ὁποῖος τελειώνει στὴ θεωρία τοῦ ἐγωϊσμοῦ δὲν ἔχει περισσότερη βάσιν ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς φιλοσοφίας ἀπ' ὅση ἔχει ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Descartes καὶ τοῦ Leibnitz φαντάζονται τὴ

* ΠΟΙΟΣ ΉΤΑΝ Ὁ Α. FOUILLÉE. — Ὁ Alfred-Jules-Emile-Fouillée γεννήθηκε στὰ 1838 στὸ Pouéze (Maine & Loire) τῆς Γαλλίας. Τὸ 1872 διορίστηκε maître des Conférences à l'École Normale Supérieure.

Ἔμεινε σ' αὐτὴ τὴ θέσις ἴσα μὲ τὸ 1879, ἐποχὴ ὅπου, γιὰ λόγους ὑγείας, ἀναγκάστηκε νὰ παρατήσῃ τὴν διδασκαλία.

Τὸ σημαντικὸ ἔργο του ἐξέσκησε μεγάλη ἐπιρροὴ ἐπάνω στὴ νεώτερη φιλοσοφία.

Πράγματι, μὲ τὴν προσπάθειά του νὰ συμφιλίωσῃ τὶς ἀπαίτησις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς, τὸν Νατουραλισμὸ μὲ τὸν Ἰδεαλισμὸ, ὁ Α. Fouillée ἀνοίξε καινούργιους δρόμους καὶ ἔδωσε νέα ζωὴ στὴ φιλοσοφία. Αὐτὴ δὲ ἡ συμφιλίωσις δὲν μοιάζει καθ' ὅλου μ' ἐκείνη ποῦ ἔκαμε ὁ ἐκλεκτισμὸς τοῦ Victor Cousin, ὁ ὁποῖος ἐπρόβαλλε ἱστορικά. Ὁ Α. Fouillée προσπαθεῖ μὲ τὴν «θεωρητικὴ σκέψη» νὰ ἐμβαθύνῃ τὰ ἀντίθετα συστήματα καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τὶς νέες ιδέες ποῦ θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ τὰ συνθέσῃ.

Μεταφυσικὸς χωρὶς ἐπιφύλαξιν, ὁ Α. Fouillée ἀνέβασε τὸν Ἰδεαλισμὸ σὲ αἰθέρια ὕψη, ἀπ' τὰ ὁποῖα ἡ ἀνθρώπινη διάννοια δὲν διακρίνει πειὰ παρὰ σὰν ἓνα σωρὸ ἀπὸ σύννεφα χαμένα στὸν ὀρίζοντα, τὸ μακρυνὸ καὶ σβυσμένο σύνολο τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων.

Τὸ κυριώτερο γινώρισμα ποῦ χαρακτηρίζει τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ ἰδεαλισμὸ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Α. Fouillée, εἶναι ἡ «Ἠθικὴ ἐκτενὴς» ἡ ὁποία ἐσχολᾷ ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα του.

Τὰ ἀπορνημονεύματά του ἐπάνω στὴ «φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Σωκράτη» (1867) — ὅπου ἡ ἠθικὴ ἄποψιν ἐπικρατεῖ τῆς μεταφυσικῆς — στεφανώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀκαδημία τῶν Ἠθικῶν Ἐπιστημῶν.

Στὴ «θέσις» ποῦ ἔκανε γιὰ τὸ Doctorat καὶ ὅπου πραγματεύεται γιὰ τὴ

συνείδηση σάν νά ἐνυπῆρχε σέ μιὰ «οὐσία» τοῦ τῆς χρησίμευε γιὰ ὑποστήριγμα καί ποὺ μόνη της καταρτοῦσε αὐτὸ τὸ ἄτομο· τὸ ἄτομο εἴτανε λοιπόν, ἓνα ἄτομο οὐσίας, ἓνα μικρὸ ἀπειρελάχιστο κομμάτι τοῦ εἶναι, μιὰ μικρὴ κυτταρικὴ φυλακὴ μὲ δίχως «παράθυρα πρὸς τὰ ἔξω», ἢ μὲ παράθυρα ὀπλισμένα μὲ ἀλύγιστα ραβδιά. Γι' αὐτὸ ἡ ἀληθινὴ αὐταπάρηση κατανατοῦσε ἀδύνατη γι' αὐτὸ τὸ ὄν ποῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ παγκόσμιου νόμου δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ «τεῖνῃ νὰ αὐτοσυντηρηθῇ» ἢ ποῦ — γιὰ νὰ μιλήσουμε τῇ νεώτερῃ γλῶσσᾳ — ὑπέφερε σάν σκλάβος τὸ νόμο τῆς διαφύλαξης τῆς ἐνέργειας⁽¹⁾.

Αὐτὴ δὲ ἡ γνώση μιᾶς οὐσίας πνευματικῆς δὲν ἦταν ἄλλο, κατὰ βάθος, παρὰ γνώση μιᾶς «ὑλῆς» πνευματικῆς, ἐπειδὴ τὸ ἀκατέργαστο καὶ ἀνίδεο αὐτὸ ὑποστήριγμα μεσ' τὸ ὁποῖο ἀναφαίνεται σάν φωτεινὴ ἀναθυμίαση⁽²⁾ μέσα στὴ νύχτα ὁ τρόπος ποῦ τὸν λένε σκέψη, τί ἄλλο προᾶγμα εἶναι, ὅπως τὸ ἀπέδειξε ὁ Kant, παρὰ μιὰ ἀναπαράσταση τοῦ πνεύματος ἀπάνω στὸ προτύπωμα τῆς ὑλῆς; ἡ φαντασία μόνον αἰστάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ γυρέψῃ κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν πράξη τῆς συνείδησης κάποιο στήριγμα γι'

«Liberté et Determinisme» γάνει γιὰ πρώτη φορὰ ἐφαρμογὴ τῆς «συμφιλιοτικῆς» τοῦ μεθοδού.

Μιὰ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ποῦ δημοσίευσέ στὰ 1879 ξανατυπώθηκε πολλές φορές. Μποροῦμε ἀκόμη νὰ ἀναφέρουμε :

«L'idée Moderne du Droit en Allemagne, en Angleterre et en France» (1878); «La science sociale contemporaine» (1880); «La propriété Sociale et la Democratie» (1884) «La morale, l'Art et la Religion d'après Guyau» (1889). (Ἀπὸ τὸν πρῶτο τῆς γάμο ἡ Κα Α. Fouillée ἐγέννησε τὸν γνωστὸ φιλόσοφο καὶ ποιητὴ Guyau); «L'avenir de la métaphysique fondée sur l'expérience» (1889); «L'évolutionisme des idées-forces» (1896); «L'enseignement au point de vue national» (1891); «La psychologie des idées-forces» (1893); «Tempérament et caractère» (1895) «Le mouvement positiviste et la conception sociologique du monde» (1896); «Le mouvement idéaliste et la réaction contre la science positive» (1896); «Psychologie du peuple Français» (1898) etc. etc.

Τὴν στιγμήν ποῦ ὁ θάνατος ἔθεσε τέρμα στὴν εὐφορο καὶ προοδευτικὴ αὐτὴ σταδιοδρομία, ὁ Α. Fouillée ετοίμαζε τὸ σχέδιο δύο ἢ τριῶν ἔργων εἰς τὰ ὁποῖα ἐσχόπευε νὰ κἀνῃ ἐφαρμογὴ τῆς θεμελιώδικης ἰδιο-δυναμικῆς δοξασίας του ἐπάνω στὰ ὑψηλότερα προβλήματα τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας.

Αὐτὸ τοῦλάχιστο βγαίνει ἀπὸ πολλὰ χειρόγραφα ποῦ ἄφησε μὲ τὴν κοινὴ ἐπιγραφή: «Esquisse d'une interprétation du monde».

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς μαθητὰς καὶ θαυμαστὰς του, ὁ Κορ E. Boirac, συμάζεψε καὶ τακτοποίησε τὰ χειρόγραφα αὐτὰ σὲ ἓνα ἐπίτομο σύγγραμμα ποῦ φέρει τὴν ἴδια ἐπιγραφή καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπύραμε τὴν μικρὴ μελέτη ποῦ μεταφράζουμε.

ΚΑΪΡΟ, 1917.

Ν. ΤΣΙΓΔΑΣ.

(1) La loi de la conservation de l'énergie.

(2) Feu follet.

αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ συνείδηση ὅπως καὶ ἂν τὸ ποῦν: ψυχὴ, ὕλη, ἢ μὲ κανένα ἄλλο ὄνομα. — Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε δίκαιο — ἂν λίγο πάρωμε τὴ δοξασία του στὴν ψυχολογικὴ τῆς ἔννοια — νὰ λέγῃ ὅτι ἡ σκέψις εἶναι μία πράξις καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ πράξις εἶναι ποῦ τὴν καταρτᾷ. Ἐμεῖς θὰ προστέσουμε ὅτι ἡ σκέψις εἶναι ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴ ἀτομικότητα ποῦ ὑπάρχει γιὰ τὸν ἑαυτό της.

Ἄν εἶνε ἔτσι, ὁ χωρισμὸς τῶν διαφόρων ἀτομικότητων δὲν εἶναι πειὰ ἀπόλυτος, τὸ εἶναι καὶ ἡ ἐνεργητικότητα δὲν διασκορπίζονται πειὰ σὲ μονάδες ποῦ τὶς χωρίζει κάτι σὰν κενό, τὸ ἄτομο, αὐτὴ ἡ ἄκαμπτη περίμετρος ποῦ θὰ καθιστοῦσε ἀδύνατο αὐτὸ ποῦ, ἀπὸ καιρό, ἔχομε ὀνομάσῃ: «διὰ δυση τῶν συνειδήσεων». (1)

Τὰ ἀληθινὰ ἄτομα εἶναι, τὸ ἐνάντιο, διατρυπημένα ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, ἀνοιχτὰ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς τοῦ εἶναι τους, δίνοντας καὶ πέρνοντας, ἐνεργώντας καὶ πάσχοντας, ὄντας ἀδιάκοπα διαπερασμένα ἀπὸ τὸ χεῖμαρρο τῆς παγκόσμιας ζωῆς. Ἀλλὰ, μέσα στὴ συνείδηση καὶ μέσο τῆς συνείδησης, εἶναι ποῦ ἡ ἀληθινὴ ἐνότητα πραγματοποιεῖται συλλαβαίνοντας καὶ θέλοντας τὸν ἑαυτό της.

Ἀναλύοντας τὸ «cogito» ἀναγνωρίζομε μιὰ πολλαπλότητα ποῦ ἐνυπάρχει στὴ σκέψις κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἐνότητα τῆς πράξης μέσο τῆς ὁποίας λαβαίνει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της. Τὸ ἐνδότατο πολὺπλοκο τοῦ ἐγὼ φανερῶνεται μὲ ἀκανόνιστη μορφή στὶς ἀσθενικὲς περιπτώσεις ὅπου βλέπομε τὴν προσωπικότητα νὰ γίνεται διπλὴ καὶ καμμιὰ φορὰ τριπλὴ. Αὐτὴ ἡ ἐξόγκωση εἶναι νοσηρὴ. Ἀλλὰ στὴν κανονικὴ κατάστασι, μέσα σὲ καθένα ἀπὸ μᾶς ὑπάρχουνε πολλὰ κέντρα δράσης καὶ ἑλξης, πολλὲς μεγάλες ἰδεο-δύναμεις, ποῦ, ἂν κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς ὑπῆρχε μόνη της θὰ παρᾶσερνε στὸ στρόβιλό της ὁλόκληρο τὸ εἶναι μας. Ἐνεκα τῆς φυσικῆς μας σύστασης καὶ ἀπὸ τὴν συσσωρευση τῶν ἀποτελεσμάτων ποῦ παρᾶγει ἡ κληρονομικότητα ὑπάρχουν μέσα μας τρία κύρια κέντρα ἀπὸ ἐνέργειες ποῦ γύρω τους περιέλκονται οἱ παρᾶστασές μας, τὰ αἰσθημάτων μας καὶ οἱ πόθοι μας. Οἱ θρησκείες τὰ συμβόλισαν μὲ διάφορες μορφὲς ἀλλὰ τὰ ἔχουν ἐπίσης ἀναγνωρίσῃ.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἀστρονομικὰ αὐτὰ συστήματα μέσα στὸν ἔσωτερικὸ οὐρανὸ εἶναι ἡ ἰδεο-δύναμις τοῦ ἐγὼ. Τὸ ἐπικαιρο ἐγὼ προκαταλαβαίνει μέσο τῆς σκέψης καὶ τοῦ πόθου τὸ ἀπεριόριστο μέλλον του· συλλαβαίνει ἔτσι, ἓνα ἐγὼ ἰδεώδικο τὸ ὁποῖο ζητᾷ νὰ πραγματοποιηθῇ. Ὑπάρχει ἓνα ἐγὼ τὸ ὁποῖον κρίνει τὸ ἐγὼ μέσο τῆς ἰδέας τοῦ ἄλλου καὶ τοῦ ὅλου· ἡ συνείδηση ἐκτιμᾶται μόνη της βλέποντας τὸν ἑαυτό της καὶ ἐκτιμᾷ ἐπίσης καὶ τὰ ἀντικείμενα ποῦ βλέπει· εἶναι μέτρο ψυχολογικὸ συνάμα καὶ ἠθικόν, ταξινομεῖ τὰ ἔσωτερικὰ καὶ τὰ ἔξωτερικὰ φαινόμενα, κάμνει σχέδια ὅπως κάμνει τὸ μάτι μὲ ἓνα κέντρο παρατήρησης.

Αὐτὸ τὸ κέντρο εἶναι ἡ συνειδητὴ θέλησις ἡ ὁποία τείνει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀληθινὴ ἱκανοποίηση τοῦ ἀληθινοῦ ἐγὼ καὶ ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ παγκόσμια ἱκανοποίηση.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ ἐγὼ ἔχομε, δεύτερο, ἓνα κοινωνικόν

(1) La pénétration des consciences.

ἐγώ. Ἡ οἰκογένειά μου, ἡ πατρίδα μου, ὅλα εἶναι ἐγὼ ἐν ὅσῳ ὑπάρχει μέσα μου ἓνα ὁλόκληρο σύνολο ἀπὸ ιδέες, συναισθήματα καὶ τάσεις ποῦ μοῦ τὴν κάμνουνε πάντοτε παρούσα καὶ οἰκεία καὶ ποῦ, στὰ καλά, εἶναι ἀκόμη ἐγὼ ὁ ἴδιος. Τὸ ἄτομό μου προεκτείνεται μέσα στὸν ἄλλο χυμένο μὲ ἓνα σύνολο ἀπὸ θέλησες ποῦ ἐπιδιώκουν τὸν ἴδιο σκοπὸ. Μὲ τὴν σκέψη, μὲ τὸ αἴστημα, μὲ τὴν θέληση ζοῦμε ὅλοι, οἱ μὲν μέσα στοὺς δέ, οἱ μὲν μέσο τῶν δέ· ζοῦμε μάλιστα καὶ τὴν ζωὴ τῶν πεθαμένων, οἱ ὅποιοι ξαναζωντανεύουν μέσα μας. Μπορεῖ, ἔχουνε πῆ, ν' ἀνακαλύψουνε μιὰ μέρα τὶς αἰτίες γιὰ τὶς ὁποῖες — ἐάν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος δὲν εἶχαν ποτὲ ὑπάρξει — ἡ ψυχὴ τοῦ Γάλλου χωρικοῦ, ποῦ δὲν τοὺς ἔχει διαβάσει καὶ δὲν ἔχει ποτὲ ἀκούσει νὰ μιλοῦν γι' αὐτοὺς, δὲν θὰ ἦταν αὐτὸ ποῦ εἶναι σήμερα. Συνέπεια τοῦ στενοῦ αὐτοῦ δεσμοῦ ποῦ συνδέει τὸ ἄτομο μὲ τὴν ὁμάδα, εἶναι ὅτι ἡ πραγματοποίηση τοῦ ἀληθινοῦ «ἀτομικοῦ ἐγώ» καταντᾷ νὰ ἔχη γιὰ ὄρο ἀκεραιωτικὸ ⁽¹⁾ τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἀληθινοῦ «κοινωνικοῦ ἐγώ». Καὶ ἀπ' αὐτοῦ βγαίνει ἀκόμη αὐτὴ ἡ συνέπεια, ὅτι ἡ πραγματοποίηση τοῦ ἐγὼ τοῦ ἄλλου. Κάθε ἀλληλεγγύη ποῦ συλλαβαίνεται ὅχι περὶ ἀφηρημένα, ἀλλὰ ποῦ εἶναι πραγματικὰ αἰσθητὴ καὶ ποῦ γι' αὐτὸ καὶ μόνο, ἐνεργεῖ μέσα μας, γίνεται συνάρτηση ⁽²⁾ αὐτῆς τῆς ἀτομικότητάς μας, ἀκεραιώνεται μὲ τὸ ὅλο ποῦ λέγεται «ἐγώ». Πράγματι, μπορούμε νὰ ἐνεργήσουμε καὶ ἐνεργοῦμε μὲ τὴν κυριαρχοῦσα ιδέα τῆς κοινωνίας σάν, ἡ ὁμάδα τῆς ὁποίας εἴμεθα μέλη, νὰ ἦταν ἀκόμη ἐμεῖς. Ὑπάρχει ἓνα συμπτωτικὸ σημεῖο μεταξύ μας καὶ ὅλων. Χωρὶς αὐτὴ τὴν ἀκεραίωση καὶ τὴ σύγχυση μὲ τὸ ἐγὼ οἱ ιδέες τῆς πατρίδας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας δὲν θὰ ἐνεργοῦσαν ὅπως ἐνεργοῦν· θὰ παρέμεναν ἀφηρημένες ἔννοιες, ἀπλὰ λογικὰ σημάδια, ἐνῶ, — μὲ τὴν ἐνδόμυχη διάδυσή μέσα στὸ ἐγὼ καὶ τὴν πραγματοποίησή τους μέσ' τὴ συνείδηση, — γίνονται στοιχεῖα καὶ παράγοντες πραγματικοὶ τῆς θέλησής μου, ἰдео-δύναμες.

Ἡ αὐταπάρνηση εἶναι ἡ ἀντικατάσταση ἑνὸς ἐγὼ στενώτερου ἀπὸ ἓνα ἐγὼ φαρδύτερο· ἐκεῖνος ποῦ ἀφροσιώνεται στὴν ἀνθρωπότητα γίνεται ὁλόκληρος ἀνθρωπότητα· ἡ συνείδησή του γίνεται συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ θρησκευτικὴ ιδέα τῆς «ἐλεημοσύνης» καὶ τῆς «παγκόσμιας ἐκκλησίας» εἶναι ἰσοδύναμες μ' αὐτὴν τὴν συνείδηση.

Στὸ βάθος τῆς συνείδησής μας διακρίνομε τέλος, αὐτὸ ποῦ μπορούμε νὰ ὀνομάσουμε τὸ παγκόσμιο ἐγὼ, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ σύνολο τῶν τάσεών μας πρὸς τὸ σίμπαν.

Ἐάν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἔχουμε τὴν θέληση τοῦ νὰ ὑπάρχουμε, τοῦ νὰ συντηροῦμε τὴν ὑπαρξή μας, τοῦ νὰ αὐξάνουμε τὴν ὑπαρξή μας, δὲν εἶναι ὀλιγώτερο βέβαιο, ἀπὸ τὴν ἄλλή τὴ μεριά, ὅτι τὸ εἶναι μας δὲν εἶναι ὁλότελα χωρισμένο ἀπὸ τὸ ὁλόκληρο εἶναι καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ σκεφθῇ τὸν ἑαυτὸ του

(1) Condition intégrante.

(2) Fonction.

χωρίς νὰ σκεφθῇ τὸ ὅλο, χωρὶς μάλιστα νὰ σκεφθῇ τὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχη κάτι ποῦ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ ἓνα ὄν στὸ ἄλλο, ποῦ διεισδύει σ' αὐτὰ τὰ ἄτομα ⁽¹⁾ καὶ στὰ πρόσωπα τὰ φαινομενικὰ ἀπομονωμένα, ἀφοῦ ὅλα ὑφίστανται καὶ συλλαβαίνουν κοινούς νόμους μὲ τὴν δύναμη τῆς ἀμοιβαίας δράσης καὶ τοῦ παγκόσμιου ὁριστικισμοῦ ⁽²⁾; Καθένα ἀπ' αὐτὰ δὲν ὑφίσταται φυσικά καὶ νοερά τὴν ἐνέργεια τοῦ ὅλου; Δὲν ὑπάρχει μέσα μου, καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπιστήμη, κάτι ποῦ ἔρχεται ἀπὸ ὀλόκληρο τὸν κόσμο; Τὸ νοήμον ἄτομο, ποῦ ἀντενεργεῖ ἐπάνω στὸ ὅλο μὲ τὴν σκέψη, πρέπει νὰ δεχθῇ ἀπὸ τὸ ὅλο — ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ μικρὸ κοινωνικὸ ὅλο ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μεγάλο ὅλο — «μὴ ὦθησῃ ἢ ὁποῖα «ἀνάλογεῖ μὲ τὸ σύμπαν ποῦ συλλαβαίνει καὶ πρέπει «νὰ ἀπαντήσῃ μὲ μιὰ ὦθησῃ ἀνάλογη». Ἡ ὦθησῃ δὲν εἶναι πειὰ μόνο φυσική, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη καὶ ψυχική. Αὕτη εἶναι ποῦ ἐκδηλώνεται μέσ' τὸ ἄτομο ποῦ ἔχει συνείδηση μὲ μιὰ «τάση πρὸς τὸ παγκόσμιον», μὲ μιὰ «θέληση τοῦ παγκόσμιου» μὲ μιὰ τάση πρὸς τὴ συντήρησιν καὶ τὴν αὔξησιν ἐκείνου ποῦ ἔχει παγκόσμια ἀξία. Μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς τὰ δυὸ μαζύ: ὅτι θέλω τὸ σύμπαν καὶ ὅτι τὸ σύμπαν θέλεται μέσα μου, μέσα σου, μέσα σ' ὅλους. Ὅπως δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐννοήσω, στὰ γεμάτα, τὸν ἑαυτό μου χωρὶς νὰ ἐννοήσω τοὺς ἄλλους καὶ τὸ ὅλο, ἔτσι «δὲν ἠμπορῶ νὰ «θελήσω τὸν ἑαυτό μου ὀλότελα χωρὶς νὰ σκεφτῶ «καὶ νὰ θελήσω τὸ ὅλον».

Ἐπίσης καθὼς τὸ εἶπαμε κ' ὅλας στὰ προηγούμενά μας ἔργα «δὲν ἠμπορῶ νὰ εἶμαι τέλεια εὐτυχὴς παρὰ ἐὰν ὅλοι εἶναι εὐτυχεῖς». Στὸ βάθος τῆς προσωπικῆς μου συνείδησης ὑπάρχει μιὰ ἀγάπη ποῦ δὲν ἔχει γιὰ ἀνυπέρβατο ὄριο τὸ ἐγώ· μιὰ ἀγάπη ποῦ δὲν εἶναι ἐκεῖνο τὸ τέρας ποῦ ἔχουν ἐγκαταστήσει στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση οἱ La Rochefoucauld, Helvétius, Stirner καὶ Nietzsche — ἡ φιλαντία ποῦ κατ' αὐτοὺς, τίποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐκδιώξῃ καὶ ἡ ὁποῖα σὰν νέος Πρωτέας θὰ ὑποκρύπτονταν κάτω ἀπὸ ὅλες τὶς μορφὰς τῆς ἀγάπης τοῦ ἄλλου.

Ἡ ἰδέα μόνῃ ἐνὸς αἰσθήματος ἀπρόσωπου καὶ ποῦ ἔχει ἓνα παγκόσμιον ἀντικείμενο ἀρχίζει μέσα μας τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης.

Αὐτὴν τὴν ἰδέα εἶναι ποῦ ἐπεκαλέστηκαν ὅλες οἱ μεγάλες θρησκείες κάτω ἀπὸ διάφορα σύμβολα.

Ὅσο περισσότερα ἢ ἐπιστήμη, ἢ φιλοσοφία καὶ οἱ θρησκείες, ἐκ συμφώνου, φέρουν σὲ φῶς τὴν ἀλληλεγγύη τῶν ὄντων μέσα στὸ μυχὸ τοῦ εἶναι, τῶν μελῶν τῆς οἰκουμένης στὸ βάθος τῆς οἰκουμένης, τὴν ἀμοιβαίαν ἐνέργεια τοῦ καθενὸς ἐπάνω σὲ ὅλους καὶ τῶν ὅλων σὲ καθένα, τόσο περισσότερο ἀποδείχνουν ὅτι τὸ ἐγὼ δὲν εἶναι τὸ πᾶν γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅτι εἶναι μόνο μιὰ μονὰς σὲ μιὰ παγκόσμια κοινωνία, σὲ μιὰ παγκόσμια ἐκκλησία, τόσο περισσότερο ἢ

(1) Τὰ ἄτομα τῆς ἀψυχῆς ὕλης.

(2) Determinisme.

ἰδέα τοῦ σύμπαντος, ποῦ ὁλοὲν αὐξάνει, συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ τάση τῆς θέλησης πρὸς τὸ παγκόσμιο ποῦ κι αὐτὸ ὁλοὲν αὐξάνει. Δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ ὕψος ἐνὸς βουνοῦ ν' ἀγκαλιάσῃ μὲ τὴ ματιά του ἓνα ἀπέραντο ὀρίζοντα χωρὶς νὰ αἰστανθῇ ἓνα εἶδος παρόρμησης παραλλήλης μ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἰδέα τοῦ ἀπείρου ποῦ συλλαβαίνει, μιὰ ζάλη τοῦ ἀπείρου. Ὑπάρχει ἐπίσης στὴν ἡθικὴ καὶ τὴ θρησκευτικὴ τάξιν ὅπως καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ τάξιν, μιὰ ἱερὴ ζάλη ἀπ' τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ξεφύγῃ ποτέ, ἡ ζάλη τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ παγκόσμιου. Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τοῦ νᾶναι ἓνα εἶδος σύγχυσης καὶ διατάραξης σὰν τὴν φυσικὴ ζάλη, ἡ θέληση τοῦ παγκόσμιου εἶναι τὸ ἐνάντιο, ἡ κανονικὴ θέληση, ἐκείνη ποῦ ξεπετιέται μόλις φύγουν τὰ ἐμπόδια ποῦ ἔχουν φέρει οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ὅταν ἡ ἀνάγκη καταπραῖνθῇ, ὅταν ἡ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ πάλη ἀνακοπῇ μὲ μιὰ ἀνακωχή, εὐθὺς ἀμέσως ἐκδηλώνονται οἱ σκέψεις καὶ οἱ τάσεις οἱ ἀφιλοκερδεῖς τοῦ εἶναι μας: τὸ ἀπείρο φῶς ξαναφαίνεται πίσω ἀπὸ τὰ κινούμενα σύνερα τῆς ὑπαρξεως. Εὐχαριστοῦμεθα θαυμάζοντας τὸ παγκόσμιο· δὲν γυρεύομε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ θέλουμε καὶ νὰ ἀγαποῦμε τὸ παγκόσμιο· ξαναγινόμεθα «ἄνθρωποι τῆς καλῆς θέλησης». Κι' αὐτό, γιὰτὶ πραγματικὰ ὑπάρχει μέσα μας μιὰ ριζικὴ καλὴ θέληση, μιὰ πρωτόγενη ἡθικὴ θέληση, μιὰ ἡθικὴ δύναμις ποῦ εἶναι προγενέστερη ἀπ' ὅτι ἄλλο τὴν ἀποκαλύπτει σὸν ἐναντὶ της μέσα στὸ λογισμό. Νά! ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἡθικότητος, τῆς ὁποίας ἡ θρησκεία δὲν εἶν' ἄλλο παρὰ τὸ σύμβολο. Ἡ ἡθικὴ ἔχει γιὰ σκοπὸ τὸ φάρδεμα τοῦ ἐγὼ μας, ἐπιδιώκοντας γιὰ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνία — καὶ καθ' ὅσον εἶναι μέσα μας — γιὰ ὁλόκληρο τὸν κόσμον τὴν προοδευτικὴν πραγματοποίησιν ἐνὸς συμβατικοῦ οργανισμοῦ ποῦ νὰ περιπτύσσεται τὴν παγκόσμια κοινωνία τῶν συνειδήσεων.

Χωρὶς ἀμφιβολία γενιοῦνται μεταξὺ μας καὶ τῶν ἄλλων πραγματικὲς σύγκρουσες, ἀλλὰ πέρα καὶ ἀπὸ τὸ πᾶν ἀπ' αὐτὲς τίς σύγκρουσες ἔξακολουθοῦμε νὰ σκεπτόμεθα — καὶ μ' αὐτὸ καὶ μόνο — νὰ θέλουμε τὴν ἐνότητά μας μὲ ὅλους.

Ἀγαποῦμε τὸ παγκόσμιο, ἀγαπιόμαστε μέσ' τὸ παγκόσμιο· ἀγαποῦμε τοὺς ἄλλους μέσα μας. Ἡ σκέψις καὶ ἡ θέλησις ἔχουνε μιὰ ἐστία ποῦ εἶναι προσωπικὴ ὥς πρὸς τὸ κέντρο της καὶ συνάμει, παγκόσμια ὥς πρὸς τὴν ἀκτινοβολία της.

Ὅπως τὸ βλέπουμε ὁ ἰδεαλιστικὸς ρεαλισμὸς ὁ ὁποῖος βάζει, γιὰ πρώτην ἀρχὴν τῆς Μεταφυσικῆς, τὴν συνείδησιν τοῦ ἐγὼ, τὸ «cogito», δὲν εἶναι ὅλως διόλου ὁ ἐγωϊστικὸς σολιψισμὸς»⁽¹⁾ γιὰ τὸν ὁποῖον μιλοῦν οἱ Ἄγγλοι, ἀφοῦ ἡ ἀληθινὴ συνείδησις τοῦ ἐγὼ ξεπερνᾷ σύγχρονα τὸ ἐγὼ. Μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὅτι ἔχουμε διάφορους τρόπους ὑπαρξεως: Πρῶτα ἓνα τρόπο ἀτομικὸ καὶ ἐγωϊστικόν, ποῦ προξενεῖται ἀπὸ τὸν οργανισμό μας καὶ μέσο τοῦ ὁποίου ἐναντιούμεθα στὰ ἄλλα ζῶντ' ὄντα· ἔπειτα ἓνα τρόπο παγκόσμιο ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ — ὅχι περὶ τὴν φυσικὴν ἀτομικότητα — ἀλλὰ τὴν προσωπικότητά μας τὴν λογικὴν, καὶ μέσο τοῦ

(1) Solipsisme.

ὁποίου γινόμεθα πειὰ ἓνα μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ καλ-
λίτερα, μὲ τὸ ὅλο τοῦ εἶναι, ἀφοῦ ἡ πραγματικότητα εἶναι μία.

Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν «θεμελιώδικο μονισμό» εἶναι ποῦ
στηρίζεται ἡ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ. «Εἶσαι ἐγώ» λένε οἱ Βουδιστές.

Στὸν κοινὸ μυχὸ τοῦ συνειδητοῦ εἶναι σου καὶ τοῦ συνειδητοῦ
εἶναι μου ὀφείλω νὰ σ' ἀγαπῶ σὰν τὸν ἑαυτό μου. Οἱ χριστιανοὶ μὲ
τὴ σειρά τους κάνουν τὴν ἐλεημοσύνη, ἀγάπη ὅλων τῶν ὄντων στὸ
Θεό.

Ἡ ἀτομικότητα χωρισμένη καὶ ἀπομονωμένη στὸν ἑαυτό της
εἶναι ἓνα φαινόμενο. Ὁ ἐγωϊσμὸς εἶπεν ὁ Guyau εἶναι μιὰ
φαντασιοπληξία μεταφυσικὴ συνάμα καὶ ἠθικὴ, ἓνα πρᾶγμα
ἀδύνατο πρακτικὰ ὅπως καὶ θεωρητικὰ. Ἐμεῖς πᾶμε ἀκόμη πειὸ
μακρὰ ἀπ' τὸν Guyau καὶ δείχνουμε μέσ' στὸν ἐγωϊσμὸ κάτι τὸ
πνευματικὰ ἀδύνατο, κάτι τὸ κατὰ συνείδησιν καί, ὅπως λένε, κατὰ
λογικὸν ἀδύνατον. Τὸ ἄτομο πρέπει μέσο τῆς σκέψης ἐπάνω στὴ
συνείδησί του, νὰ συλλάβῃ τὴ ριζικὴ ἀλογικότητα τοῦ ἐγωϊσμοῦ·
ὀφείλει μὲ τὰ ἔργα του νὰ δείξῃ ὅτι δὲν σκέπτεται τὸν ἑαυτό του
σὰν «μὴ οὐαχὸν» στὸν κόσμον, ἀλλὰ σὰν «ἐνωμένον» μὲ ὅλα τὰ
ἄλλα ὄντα, μὲ ὅλες τὶς ἄλλες συνείδησεις. Ἀπ' αὐτοῦ εἶναι ἠθικός·
ἀπ' αὐτοῦ συνάμα εἶναι καὶ θρησκός.

ΚΑΪΨΟ, 1917.

Ν. ΤΣΙΓΔΑΣ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Η ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ JEAN-MARIE-GUYAU.*

Τὸ βιβλίον τοῦ Jean-Marie-Guyau ποῦ πραγματεύεται γιὰ
τὴ βάση τῆς ἠθικῆς καὶ ποῦ ἔχει γιὰ τίτλον : «Σκιαγράφημα μιᾶς
ἠθικῆς χωρὶς ὑποχρέωση οὔτε κύρωση». («Esquisse d'une Mo-
rale sans obligation ni sanction») μᾶς ἐλκύει τόσο γιὰ τὸ
νεωτερισμὸ τῶν ἰδεῶν ὅσο καὶ μᾶς σκλαβώνει μὲ τὴ λογικὴ συνέ-
χεια τῶν σκέψεων καὶ τὴ λαμπρὰ διατύπωση μὲ τὴν ὁποία εἶναι
τηλιγμένες.

* ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. Ὁ Jean-Marie-Guyau, ποιητὴς καὶ φιλόσοφος Γάλλος,
γεννήθηκε στὸ Laval τὸ 1854 καὶ πέθανε στὴ Menton τὸ 1888.

Ὁ Alfred Fouillée, ποῦ παντρεύτηκε σὲ δευτέρου γάμο τὴ μητέρα του,
εἶχε ἐξασκήσει στὴ σκέψιν τοῦ Guyau μιὰ μεγάλη ἐπίδραση.

Ἀπὸ τὰ 1874, ὁ Guyau παρουσίασε, σ' ἓνα διαγωνισμὸ ποῦ προκήρυξεν
ἡ «Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν Ἐπιστημῶν» γιὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ Ἐπικούρου, ἓνα
ὑπόμνημα ποῦ προξένεσε μεγάλη ἐντύπωση.

Ἄν καὶ ἀσθενικός, δὲν ἔπαυσε ἐργαζόμενος καὶ ἔδωσε ἔργα ποῦ εἶχαν
μιὰ ἐξαιρετικὰ ἀπήχηση.